

Аннотація. *Клименко Т.А. Черкащина в годы Первой мировой войны.* В статье на основе широкой источниковой базы и архивных материалов, большинство из которых вводятся в научный оборот впервые, рассматривается вопрос жизненного уклада, участия и вклада жителей Черкасского края в ход событий Первой Мировой войны. Однако следует заметить, что жизнь, участие и вклад жителей Черкасского края в ход событий Первой мировой войны не достаточно изучено. Поэтому, целью данной разведки является проведение исследования влияния на жизненный уклад местного населения трагических лет войны.

Ключевые слова: война, население, производство, питание, благотворительность.

Summary. *Klymenko T. The cherkasy region in the years of the First World war.* The article, based on extensive source base and archive materials, most of which is put into scientific circulation for the first time, addressed the issue of lifestyle, the participation and contribution of residents of Cherkasy region in the course of events of the First World war. Note, however, that life, participation and contribution of the residents of Cherkasy region in the course of events of the First world war not enough studied. Therefore, the aim of this intelligence is the study of the influence over the lifestyle of the local population tragic years of war.

Key words: war, people, production, nutrition, charity.

УДК 930.1(477)

С. І. Губський

ПРОСВІТНЯ, ПРОПАГАНДИСТСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА МИСТЕЦЬКА ПРАЦЯ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ (1914–1918 рр.)

Стаття присвячена аналізу наукових праць, спогадів учасників і очевидців щодо гуманітарної праці особового складу військової формації Українських Січових Стрільців (УСС) в роки Першої світової війни (серпень 1914 – листопад 1918 рр.) задля духовного відродження українського народу. В цьому руслі значна увага звертається на висвітлення авторами особливостей зародження та ідеологічного оформлення січово-стрілецького руху, культурно-просвітньої, політично-пропагандистської роботи січових стрільців серед українського населення.

Ключові слова: Українські Січові Стрільці, історіографія, культурно-мистецька праця, Україна, Перша світова війна, революція, українська інтелігенція.

Постановка проблеми. Відновлення Україною незалежності 24 серпня 1991 р. й будова Української держави повертає нам історичну пам'ять, символи й історичні явища, імена національних героїв України, які діяли та змагалися за справу свого народу впродовж усієї нашої історії. Ідея збройного чину минулих поколінь має особливе значення для пробудження національної гордості та самосвідомості українського суспільства, кращі представники якого захищають нашу державність та територіальну цілісність України на Донбасі від місцевих сепаратистів, російських найманців і регулярних військ у ході так званої «гібридної війни», розв'язаної Росією проти України.

Якщо ми поглянемо на історію визвольних змагань України ХХ ст., то однією з яскравих сторінок збройної боротьби нашого народу було українське січове стрілецтво, що виникло з патріотичних прагнень молоді напередодні Першої світової війни у формі патріотичних організацій «Січей» та «Соколів», а з початком, досі небаченого в історії, військового протистояння між арміями ворогуючих держав – як підрозділ у складі австро-угорської армії. УСС були першими українськими військовими частинами після Полтавської битви 1709 р., які спрямували свою боротьбу на визволення України від чужинецького ярма. Вони відіграли особливу роль у формуванні та забезпеченні боєздатності національних збройних сил на всіх етапах визвольних змагань українців у період 1914–1921 рр. Подібно як козацтво стало символом, захисником народу у XVI–XVII ст., стрілецтво стало і є ще сьогодні символом збройного чину в ім'я самостійності та соборності України. Проте не тільки цим обмежується їхнє значення. Українські січові стрільці ввійшли в історію ще й тому, що були силою, яка мала значний вплив на розвиток української політичної думки та на формування національної психології. Об'єднуючи кращі сили молоді, захопленої ідеєю здобуття власної держави й об'єднання всіх гілок українського народу, Легіон УСС у роки Першої світової війни перетворився на своєрідний військово-політичний організм, у середовищі

якого тривав невпинний пошук найефективніших шляхів досягнення поставленої мети. Результати такої діяльності наклали позитивний відбиток на весь подальший хід національного розвитку українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з важливих частин комплексу джерелознавчих матеріалів з історії легіону УСС як бойової одиниці, його ідеології, національно-просвітньої, культурницької, мистецької праці є друковані видання, зміст яких підготовлений безпосередніми учасниками цих подій – колишніми січовими стрільцями, політичними та громадськими діячами, представниками української інтелігенції, які безпосередньо зустрічалися з УСС та бачили результати їхньої багатогранної діяльності. Деякі з цих праць видані ще в 1914–1918 рр., багато видано в 20–30-х рр. на території Західної України, що входила на той час до складу Польщі, а також у деяких країнах Європи й Америки, куди були змушені емігрувати учасники національно-визвольних змагань 1914–1920 рр. Усю літературу, присвячену культурі та бойовому мистецтву українського війська початку ХХ ст. і видану за участі та сприяння безпосередніх учасників та очевидців тих подій, можна розділити на декілька груп.

До першої групи можна віднести великі тематичні збірники, де всебічно показана історія створення та бойового шляху легіону УСС, подані спогади безпосередніх учасників, бібліографія праць, стрілецькі пісні, картини, гравюри [5; 15; 16]. До другої групи можна віднести праці окремих авторів – дійових осіб тих подій, які вони досліджують. У цих публікаціях подано багато суб'єктивних думок, які, проте, не зменшують цінності цих видань. У цих працях подані й документальні матеріали того часу, зокрема маловідомі [4; 7; 9; 11; 16]. Третю групу становлять книжки й окремі статті щодо ідеології січового стрілецтва, його національно-культурної, освітньої праці в окремих регіонах України, враження представників української інтелігенції, простого народу від спілкування зі стрільцями [3; 6; 10; 13]. До четвертої групи можна віднести праці, де подані стрілецькі пісні, малюнки та картини з місць боїв і побуту українського вояцтва [1; 2; 12].

Мета статті полягає в аналізі наукових праць та спогадів учасників та очевидців щодо гуманітарної праці особового складу військової формації Українських Січових Стрільців у роки Першої світової війни (серпень 1914 – листопад 1918 рр.).

Виклад основного матеріалу. Бойовий шлях УСС почався у вересні 1914 р. як легіону у складі австро-угорської армії та закінчився на початку травня 1920 р. як бригади у складі Української галицької армії, створеної в листопаді 1918 р. у Західній Україні, після Листопадової національно-демократичної революції. Бригада УСС, а разом з нею і вся галицька армія, закінчили своє існування трагічно, але з вояцькою гідністю. Вони боролися проти численних ворогів української державності зі зброєю в руках у безвихідних зовнішніх і внутрішніх обставинах, поки вистачало сил і з честю виконали свій обов'язок.

Це були перша бойова зима і весна 1914–1915 рр. у Карпатах, велич подвигу під час боїв на Маківці у квітні–травні 1915 р., далі тяжкі бої на Поділлі, безстрашна оборона гори Лисоні в серпні–вересні 1916 р., похід на Запоріжжя та Херсонщину в складі австро-угорської армії на допомогу Центральній раді та наступне повернення до Галичини для участі у війні проти Польщі після розпаду Австро-Угорщини. З утворенням ЗУНР були бої з поляками за Львів і його облога, Вовчухівська у лютому і Чортківська у червні 1919 р. офензиви (наступи). Після залишення Галичини, був об'єднаний похід українських армій на Київ і Одесу у липні–серпні 1919 р. і їхнє звільнення. Потім тяжкі бої з білими і червоними російськими військами, люта епідемія тифу і вимушений союз УГА з Денікіним, а потім більшовиками. Після Варшавського договору уряду УНР з поляками, галичани опинилися в безвихідному становищі і щоб не виникло братовбивчої війни, 2-га і 3-тя бригади галицької армії покинули фронт, довідавшись, що з польськими військами йде Армія УНР. Хоча, незважаючи на це, поляки їх інтернували в концентраційних таборах, де чимало вояків загинули. Бригада УСС як одна з кращих частин галицької армії зброї не кинула і продовжувала боротьбу з поляками до кінця. 2-й курінь УСС перейшов на лівий берег Дніпра, 3-й курінь та частини 3-го і 7-го полків пробілися до партизанського війська УНР, під командуванням М.Омелянвича-Павленка, а 1-й курінь УСС з обозом бригади і частиною кінноти після тяжких, упертих боїв з поляками був розбитий. Стрільці гинули як герої, але пощади не просили. До речі, під час останнього бою УСС з поляками загинуло багато архівних мате-

ріалів – рукописні праці Визвольної війни, до 900 фотографічних негативів, рисунки й етюди, бібліотека оркестру УСС та інші цінні джерела [11, 216].

Однак боротьба за волю України не припинялася. До 21 листопада 1920 р. на території України її продовжувала проти червоної Москви регулярна Армія Української Народної Республіки, яка, під натиском, переважаючих і чисельно, і озброєнням, більшовицьких військ, змушена була покинути рідну землю та перейти за Збруч, у Галичину, що вже була окупована Польщею. Хоча не тільки боями і походами жило українське військо тих часів. Істотною особливістю, що відрізняла його від багатьох армій, була духовно-мистецька творчість і культурно-освітня праця, яку започаткували Українські Січові Стрільці.

УСС вже від свого народження як революційна, політично-військова формація й ідейно-культурна спільнота було творцем та носієм новаторських ідей, духовних цінностей, які вона всебічно розвивало. Це знаходило вияв у багатьох стрілецьких дискусіях і публікаціях у пресі, різноманітних доповідях, лекціях національно-виховного змісту, промовах кращих стрілецьких ораторів, а іноді й у бойових наказах. Необхідність подібної діяльності була зумовлена тим, що визвольна ідея передвоєнного стрілецтва зі створенням УСС перейшла в стадію реалізації, а тому потребувала нових підходів та оцінки. Оскільки тодішнє галицько-українське суспільство та його політичний провід не були готовими до виконання такого завдання, цю місію взяла на себе передова частина стрілецтва. Одним із результатів національно-політичної діяльності УСС стало формування своєрідної стрілецької ідеології, головними складовими якої були: державна самостійність, соборність, опора на сили власного народу. Значення цієї ідеології полягало, насамперед, у тому, що завдяки їй тисячі стрілецьких новобранців за порівняно короткий час перетворилися на свідомих борців за національні ідеали.

Намагаючись розширити коло прихильників України у світі, січові стрільці вважали своїм безпосереднім обов'язком пропаганду української ідеї не тільки серед власного громадянства, а й серед іноземців, з якими доводилося зустрічатися. Нерідко подібні спроби знаходили відклик. Так, тільки в одному з далеко не повних пресових оглядів тижневик «Вістник СВУ» за 24 жовтня 1915 р. подав назви близько 15 статей з іноземної преси про стрілецький легіон. Подібна увага сприяла розвиткові інтересу до України та її визвольної боротьби. В умовах, коли про існування українського народу мало що знали, це був справжній інформаційний прорив.

Важливим фактом, що свідчив про національний характер легіону УСС, була його атрибутика. Зокрема стрілецтво офіційно застосовувало у своєму середовищі українську мову, українську термінологію та національну символіку. На весну 1917 р. остаточно сформувався і самобутній зовнішній вигляд УСС. Вони робили все це самочинно, без дозволу австрійської військової влади, переважно за власний кошт. Так, стрільці позбувалися зовнішніх ознак чужого війська, уникаючи й внутрішніх зв'язків з ним. Політичну і суспільну тематику доповнювала знаменита стрілецька сатира, карикатура і гумористика. Популярність цієї ділянки стрілецької творчості засвідчив той факт, що від 1915 до 1917 рр. існували 6 гумористично-сатиричних стрілецьких видань: «Самохотник» – від липня 1915 р., «Бомба» 1916 р., «Самопал» – від 15 травня 1916 р., «Усусу» – в 1916–1917 рр., «Червона Калина» – 1917 р., «Тифусна одноднівка» – 1917 р.

Від початку УСС перейняло найкращі історичні традиції українського війська не тільки у військовому відношенні, а й щодо його ідейно-культурного побуту. Як колись у козацькому, так і тепер у стрілецькому війську пісня стала невід'ємною частиною душі і побуту, до того ж як власна, самостійно створена стрілецька пісня. Не випадково відомий український художник і автор популярних книг гумору, у минулому січовик – Е. Козак, який потім емігрував до США, згадував: «Усусу (Українські Січові стрільці) були якимсь іншим військом, якого не було більше на світі... Військо, попереду якого ішли як генерали – поети». Батьківщина, честь і слава – ці найвище цінені вартості кожної людини становлять основний зміст бойової і національно-політичної тематики стрілецьких пісень. Стрілецька пісня як культурно-національний чинник стала в історії українського народу політичним фактором та доказом його вартості та гідності. Саме вона, а не інша форма мистецтва, стала джерелом нашої національної гордості й самодовір'я.

Тому в найкращій і найпопулярнішій стрілецькій пісні «Ой, у лузі червона калина» (слова С. Чернецького, мелодія народна), що була гімном УСС, виразно поставлено основну

програму і мету стрілецького бойового походу: визволення України із московської неволі. Натомість в іншій, не менш поширеній Україною, пісні Л. Лепкого «Ой, видно село» йдеться про Січових стрільців, які воюють за Україну. Отже, стрілецькі пісні – цінний внесок в українську культуру та вагоме збагачення української духовності. У 1930-х рр. Б. Кравців писав, що «для багатьох із тогочасного покоління стрілецька пісня є мелодією молодості, відблиском кривавої заграви, відгомонам твердих і залізних, багатих на воєнну романтику днів. Для молодих же, для тих, які народилися щойно, виростили в той час, стрілецька пісня – це казка “вчорашньої легенди”» [8, 2].

Тому стрілецьку пісню й українці Наддніпрянщини прийняли як рідну та дорогу. Кращі київські композитори – М. Леонтович, К. Стеценко, Л. Ревуцький і інші надзвичайно зацікавилися стрілецькими піснями, записували їх слова та мелодії, обробляли їх для хорового співу як народні. Так, популярними стали обробки для хору стрілецьких пісень М. Леонтовича: першої стрілецької пісні «Гей, ви стрільці січовії» та відомої пісні Р. Купчинського «Зажурились галичанки». О. Кошиць аранжував для хору пісні «Ой, у лузі червона калина» і «Видиш, брате мій». Відтак, стрілецька пісня стала культурно-національним надбанням усієї України. Хоч тексти та мелодії цих пісень склали різні поети та композитори, все ж таки їхній основний поетичний і музичний репертуар створили три стрілецькі співці – М. Гайворонський, Р. Купчинський, Л. Лепкий. До них ще варто додати А. Баландюка, Б. Крижанівського і Г. Труха.

Стрільці цікавилися й іншими формами духовної та мистецької культури. Поезія, проза, навіть драматургія мали тут багатьох представників. До стрілецьких поетів, здебільшого ліриків, належали Р. Купчинський, Л. Лепкий, М. Голубець. Ю. Назарак, Ю. Шкрумеляк, В. Бобринський, А. Лотоцький, Л. Луців, М. Угрин-Безгрішний та ін. Значну увагу вони присвятили патріотичній ліриці. Помітним серед стрілецтва було й малярське мистецтво, репрезентоване такими визначними художниками, як О. Курилас, Ю. Буцманюк, І. Іванець, Р. Сорохтей, Л. Гец, Ю. Назарак та різьбяр О. Гаврилко. Вони створили чимало цінних малюнків, портретів, карикатур, картин, що збереглися як цінні пам'ятки тієї доби. Проводилася також робота над створенням і удосконаленням української військової термінології. Вироблена стрільцями термінологія стала важливим надбанням при організації майбутньої української армії.

Як вже зазначалося, УСС намагалися організувати своє життя так, щоб якнайбільше виконувати загальноукраїнські завдання. Для цього в легіоні, крім бойових, були створені й інші структури, серед яких – кіш, вишкіл, збірні станиці, пресова квартира, бібліотека, освітні та культурно-мистецькі гуртки. Їхня діяльність значною мірою визначила обличчя легіону УСС та сприяла утвердженню національної ідеї серед українського народу.

Першою допоміжною формацією, що офіційно постала в стрілецькому середовищі, був «Січовий Кіш», який почав свою діяльність наприкінці березня 1915 р., під керівництвом сотника Н. Гірняка. Його головним завданням було вербувати й вишколювати нових добровольців, бо в умовах неприхильного і навіть ворожого ставлення австрійського командування до стрілецтва виникла загроза подальшого існування легіону. Окрім новобранців, у коші перебували й інші категорії УСС, зокрема ті, які після ран та хвороб потребували тривалішого відпочинку. Це дало йому змогу стати своєрідним організаційним центром, де не лише навчали воєнного ремесла, а й поглиблювали національну свідомість та загальний культурний рівень стрільців. Маючи порівняно більшу свободу руху та контакти з усіма легіоновими формаціями і багатьма національними інституціями краю, Кіш також поступово перебирав на себе роль політичного і пропагандистського осередку УСС. Тут формувалася стрілецька ідеологія, зароджувалися політичні плани стрілецтва і втілювалися в життя його творчі задуми. На початку 1915 р. постала ще одна стрілецька формація, що отримала назву Пресової Квартири. Її осередок був як у коші, так і на фронті. Основним завданням Пресової Квартири було збирання матеріалів до історії УСС та збереження їх традицій, проте на практиці вона мала ширші повноваження і об'єднуючи в своїх рядах людей з літературно-мистецьким хистом, стала центром, що організував і спрямував духовне, культурне та творче життя легіону. Згідно зі статутом кошової пресової квартири, її робота поділялася на 8 відділів (письменників-дописувачів, співаків, музикантів, рисувальників, різьбярів і малярів, фотографів, а також науковий, видавничий та економічний). Пре-

совою Кватиною на фронті керував чотар І. Іванець, а в коші підхорунжий М. Угрин-Безгрішний.

Важливе місце в стрілецькому середовищі займала т. зв. «етапна гімназія УСС», завдяки якій, стрільці, що до війни вчилися в гімназіях, змогли продовжити своє навчання. У певні строки вони виїздили до українських гімназій і там складали іспити. За роки війни більш як 140 стрільців завершили своє навчання. Існували також такі стрілецькі інституції, як Вишкіл, «Кружок загального добра» та ін. Вони, як і вже названі структури, сприяли підвищенню освітнього та ідейного рівня стрілецтва, готували його до післявоєнної громадської праці, немало спричинилися до популяризації боротьби легіону УСС за волю України, залишили для нащадків чимало матеріальних і духовних пам'яток, що мали і мають неоціненне значення для розвитку національної свідомості.

З самого початку існування Січове стрілецтво не полишало думки про видання власного друкованого органу, котрий би поширював самостійницькі ідеї та гуртував прихильників. З його допомогою УСС мали намір постійно впливати на українське громадянство в «державницькому дусі та перевиховати його». Завдяки стрілецькій підтримці, насамперед фінансовій, творчій та кадровій, у роки війни у Львові виходили журнали «Шляхи» (1915–1918 рр.) і «Світ» (1917 р.), що прагнули виконувати функції стрілецького органу, а також газета «Будучина» (1918 р.), досить близька до стрілецтва. Влітку 1916 р. у Коші побачили світ два випуски журналу «Вісник Пресової Кватири УСС». Крім цього, у стрілецькому середовищі було підготовлено ще й ряд інших видань, зокрема «Стрілецький Календар-альманах Артистичної Горстки і Пресової Кватири УСС в полі на звич. рік 1917», «Червона Калина», «Літературний збірник Українського Січового Війська», «Антологія стрілецької творчості», «Співаник УСС». Завдяки Комісаріату УСС у Володимирі-Волинському було також видано «Український буквар», «Читаночку для чемних діточок», «Український православний календар для Волині на 1917 р.», «Читанку для волинських дітей» та збірник нарисів і новел «Сміх Нірвани» хорунжого А. Баб'юка. Детальний аналіз вищезгаданих стрілецьких видань доводить, що їхній зміст був насамперед спрямований на активізацію української політичної думки, сприяв утвердженню у суспільстві самостійницьких і соборницьких настроїв.

Пріоритетним напрямом діяльності УСС була також просвітня праця серед широких кіл українства як необхідна передумова успішної реалізації національно-державницької ідеї. Саме ця праця стала одним із головних чинників, що спонукав величезну частину галицько-українського суспільства сприйняти визвольну ідею не лише як гасло, а й як реальну справу. Вперше стрільці почали активну громадську діяльність серед місцевого населення у Закарпатті восени 1914 р. Важкий мадярський режим, що панував тут, не тільки виснажив українство матеріально, а й вбив у ньому національну свідомість. Тому УСС за найменшої нагоди докладали всіляких зусиль, аби хоч трохи виправити ситуацію. Насамперед, у селах, де перебував легіон, почали відроджуватися українська мова, народна пісня, а між місцевим населенням і стрільцями за короткий час склалися дружні стосунки.

Із поверненням стрілецького легіону у середині 1915 р. до Галичини, в його громадсько-просвітній діяльності все чіткіше почали виявлятися елементи організованості та плановості. Серед заходів варто відзначити правову допомогу потерпілим від воєнного лихоліття, поміч селянам у польових роботах, пожвавлення діяльності місцевих «Просвіт», створення аматорських гуртків і товариств «Сільського Господаря», впровадження української мови урядування в органах місцевої влади тощо. Для ефективності здійснення запланованих заходів та для контролю за їх ходом були створені окремі комісії та впроваджені посади референтів, кожен з яких мав свою ділянку роботи і регулярно звітував за її стан. Стрільці також радо йшли назустріч різноманітним українським інституціям, організаціям та окремим діячам, які зверталися до них по допомогу.

Для поширення національно-державницьких поглядів УСС активно використовували власні культурно-мистецькі можливості. Так, стрілецькі хор і оркестр успішно виступали з концертами в багатьох містах і селах Галичини. Чимало для популяризації української ідеї зробив і львівський театр, де більшість становили представники стрілецтва. Величезну організовану й інтенсивну роботу провели УСС на Волині в 1916–1918 рр., після окупації її німецько-австрійськими військами навесні 1915 р. Внаслідок заходів Загальної Українсь-

кої ради, легіонові УСС дозволили провести набір добровольців на Волині. Крім цього, владою дозволено відкривати українські приватні школи та проведення культурно-освітньої роботи. Для проведення набору добровольців створили три вербункові комісаріати УСС, які очолили у Ковелі – сотник Д. Вітовський, у Володимирі-Волинському – четар М. Сасевич, у Луцьку – четар М. Гаврилко. Протягом 1916–1918 рр. на Волині були відкриті біля 150 українських шкіл, де вчилися тисячі дітей. У багатьох із них, через відсутність педагогів, самі ж стрільці й учителювали, до речі, не отримуючи за це платні. Живучи на вояцьку платню, готували також місцеві педагогічні кадри, створювали підручники, організували бібліотеки, дитячі їдальні, курси тощо. Значну роботу проводили УСС і серед дорослого населення. Кошти на утримання майже всіх шкіл взяла на себе українська громадськість і помітну матеріальну допомогу для цих потреб надавали також стрільці. Щомісячно грошові збори в Коші УСС давали біля 1200 корон. На Волині стрільці захищали також інтереси українського селянства, боронячи його перед реквізіціями та сваволею мадярського вояцтва й австрійської жандармерії. Тому така праця УСС залишила глибокі сліди в історії національно-політичного відродження цієї частини України.

Поряд із Закарпаттям, Галичиною та Волиню, УСС розвинула інтенсивну громадсько-політичну та просвітньо-культурницьку діяльність також на Поділлі та Запоріжжі. Тут стрільці перебували разом із австрійською армією, після укладання Брестського мирного договору між УНР та державами Четверного союзу. Стрілецьтво вважало себе винятково українськими громадянами, бо на території України своєю дійсною владою вважало тільки Центральну раду в Києві. На Поділлі, де внаслідок довготривалого польського та московського панування більшість населення була національно малосвідомою, стрільці в доступній селянинові формі пропагували незалежну українську державність. Багато роботи серед селян у цьому напрямку проводив сотник Д. Вітовський, виступаючи на сільських зборах і пояснюючи селянам усі справи, що їх цікавили. Охорону воєнного майна, якого було дуже багато на Поділлі, УСС виконували тільки в інтересах України. Тому не допускали австрійські й мадярські відділи до грабування складів, чим зберегли чимало цінного майна, яке потім передали під опіку українського уряду.

Після гетьманського перевороту і посилення продовольчих реквізіцій, почалися селянські заворушення. Австрійське командування намагалося використати УСС як каральну силу. Проте стрілецьтво ніколи не могло навіть подумати, що воно буде виступати проти інтересів українського селянства, а було переконане, що його обов'язком є допомога українському трудовому народу в боротьбі за свої права та людську гідність. Це був один із основних принципів їхньої ідеології. Під час свого перебування на Єлисаветградщині, коли австрійське командування вислало їх на збунтовані села для наведення порядку, вони керувалися своїми моральними цінностями та державницькими ідеями. Тому зустрічі селян із стрільцями закінчувалися приязню. Для селян ставало зрозумілим, що УСС – це справжнє українське військо, яке бореться за інтереси українського народу. Вся праця УСС влітку 1918 р. на Херсонщині – культурно-освітня, політична, мистецька, гуманітарна також відбувалася на очах українського суспільства. Добра слава про неї йшла всією Україною, що яскраво описала, скажімо, С. Тобілевич – вдова відомого українського драматурга І. Тобілевича (Карпенка-Карого) – у спогадах – «Рідні гості» [13]. Так, під час перебування в Єлисаветграді, стрільці та місцева українська інтелігенція часто проводили спільні зустрічі, працювали в «Просвіті», проводили політичні дискусії, спільно боролися проти промосковських впливів, проводили курси української мови та українознавства.

Висновки. Таким чином, уся громадсько-політична і культурно-освітня робота, яку стрілецьтво проводило протягом 1914–1918 рр. як у стрілецькому Легіоні УСС, так і поза ним була підпорядкована єдиній меті – виборенню самостійної соборної Української держави. У цьому зв'язку надзвичайно важливим і актуальним є ознайомлення сучасних військовослужбовців (курсантів, солдатів строкової служби, офіцерів, контрактників) з кращими традиціями українського війська початку ХХ ст. Українські Січові Стрільці назавжди залишаться в літописі українського війська як справжні лицарі, патріоти і захисники своєї землі, які зробили все від них залежне, щоб український народ міг жити у власній державі. Проте, на відміну від багатьох інших мілітарних формацій народів, які боролися за своє національно-державне визволення, Українські Січові Стрільці та Січові Стрільці (Над-

дніпрянські) мали свої власні та неповторні прикмети. Це – боротьба не тільки зброєю, а й словом, піснюю, публіцистичними творами, мистецтвом. Це – освітня праця серед народу, захист на ділі його інтересів. УСС першими в ХХ ст. відновили українську військову традицію, українські військові ранги, однострої, військові команди. Отже, маючи неоціненний досвід своїх попередників, у сучасні Збройні Сили України не на словах, а на ділі потрібно негайно і рішуче впроваджувати кращі традиції національно-патріотичного та культурного виховання, зокрема й українську мову, без якої наша армія не може вважатися українською.

Список використаної літератури

1. Великий співаник «Червоної калини»: Збірник пісень стрілецьких, історичних (козацьких), побутових, обрядових, жартівливих пісень в опрацюв. для хорів – міш., муж. й жін., а capella / за ред. З. Лиська. – Л.: «Червона калина», 1937. – 319 с.
2. Витвицький В. Стрілецька пісня / В. Витвицький // Календар «За народ» на 1944 р. – Л., б.р. – С. 42–45.
3. Гірняк Н. Організація і духовний ріст Українських Січових Стрільців / Н. Гірняк. – Філадельфія: Америка, 1955. – 84 с.
4. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців 1914–1918 / О. Думін. – Л.: «Червона калина», 1936. – 375 с.
5. За волю України: Історичний збірник УСС. 1914–1964 / за ред. С. Ріпецького. – Нью-Йорк: Братство УСС, 1967. – 608 с.
6. Заклинський М. Січові Стрільці на Херсонщині / М. Заклинський // Календар «Червоної Калини» на 1933 р. – Л., 1932. – С. 54–67.
7. Коновалець Є. Причинки до історії української революції / Є. Коновалець. – Прага: Накладом Проводу українських націоналістів, 1928. – 39 с.
8. Кравців Б. Стрілецька пісня / Б. Кравців // Дон Кіхот в Альказарі. – Л., 1938. – С. 1–23.
9. Кучабський В. Корпус Січових Стрільців: Воєнно-історичний нарис: Ювілейне вид. 1917–1967 / В. Кучабський. – Чикаго: [Б. в.], 1969. – 664 с.
10. Мишуга Л. УСС на Волині. Культурна праця серед волинських українців / Л. Мишуга // Діло. – 1917. – № 72–78.
11. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин / С. Ріпецький. – Нью-Йорк: «Червона калина», 1956. – 360 с.
12. Стрілецькі пісні на фортоп'ян зі словами, уложив Я. Ярославенко. – Л., 1931. – 64 с.
13. Тобілевич С. Рідні гості. Спогади з побуту Українських Січових Стрільців на Степовій Україні / С. Тобілевич. – Л.; К., 1922. – 38 с.
14. Українські Січові Стрільці 1914–1920: матеріали до альбому / зібрали: І. Іванець, В. Софронів-Левичський; текст зред. Б. Гнатівич. – Л.: Накладом Ювіл. ком., 1935. – 155 с.
15. Українські Січові Стрільці у 20-ліття виступу. – Л., 1936. – 176 с.
16. Угрин-Безгрішний М. Нарис історії українських Січових Стрільців. Ч. 1. / М. Угрин-Безгрішний. – Рогатин; Л.; К.: Журавлі, 1923. – 128 с.

Одержано редакцією 20.11.2014

Прийнято до публікації 25.12.2014

Аннотація. Губский С.И. *Просветительная, пропагандистско-политическая и искусствоведческая работа Украинских Сечевых Стрельцов (1914–1918 гг.).* Стаття посвящена анализу научных трудов и воспоминаний очевидцев о гуманитарной работе личного состава военного формирования Украинских Сечевых Стрельцов в годы Первой мировой войны (август 1914 – ноябрь 1918 гг.) для духовного возрождения украинского народа. В этом русле значительное внимание уделяется освещению авторами особенностей зарождения и идеологического оформления сечево-стрелецкого движения, культурно-просветительной, политическо-пропагандистской работе сечевых стрельцов среди украинского населения.

Ключевые слова: Украинские Сечевые Стрельцы, историография, культурно-искусствоведческий труд, Украина, Первая мировая война, революция, украинская интеллигенция.

Hubskyy S. Educational, propagandist and politic and artistic work of Sich Riflemen (1914–1918). The article is devoted to analysis of participants' and eyewitnesses' scientific works and reminiscences about humanitarian work of personal staff of Ukrainian Sich Riflemen military structure during World War I for scientific renaissance of Ukrainian nation especially in Galicia, Carpathian Ruthenia, Volhynia, and Dnieper Ukraine. In this context considerable attention is paid to authors' elucidation of origin and ideological formation of Sich Riflemen movement peculiarities in the beginning of 20th century, its intellectual potential in particular role of Press quarters of Ukrainian Sich Riflemen as a center of spiritual and cultural life. Historiography work of

Riflemen researchers in discovering of idea bases, main directions and subject range of Riflemen literature – prose, poetry and journalism, activity of publishers, press, subject directions of Riflemen imitative art, theater, musical creativity and its main direction – Riflemen song are displayed in the article too.

Key words: *Ukrainian Sich Riflemen, historiography, cultural and artistic work, Ukraine, World War I, revolution, Ukrainian intellectuals.*

УДК 94(47+57)“1920/1930”

Н. І. Земзюліна

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ СРСР КРІЗЬ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ДОБРОВІЛЬНИХ ТОВАРИСТВ У 1920–30-х рр.

У статті йдеться про шляхи та методи розбудова громадянського суспільства в СРСР. Розраховуючи на закріплення своєї влади, більшовики шляхом залучення населення до активної громадської роботи створювали ілюзію політичного плюралізму, надійно зміцнюючи таким чином єдину однопартійну систему. Невдовзі, диктатура однієї партії не лише ліквідувала будь-яку політичну альтернативу, а й поставила під свій ідеологічний контроль інші об'єднання громадян, зокрема, масові громадські організації, добровільні товариства та суспільні рухи – знищивши тим самим зародки громадянського суспільства. Світова спільнота, особливо в своїй пролетарській частині, доволі ілюзорно сприймала державницькі процеси в СРСР. Констатуючи велику активність радянських громадських організацій на міжнародній арені, створювався міф про соціальну та правову домінанту трудящихся.

Ключові слова: *міжнародний імідж, добровільні товариства, тотальний контроль держави, світовий революційний рух.*

Постановка проблеми. Говорячи про розбудову громадянського суспільства в незалежній Україні, ми намагаємось провести певні історичні паралелі, шукаємо позитивний досвід у власному історичному минулому. Громадські організації та добровільні товариства радянської України пройшли тривалий шлях становлення та формування своєї діяльності. У соціальному значенні, всі законодавчі ініціативи зводилися лише до забезпечення через об'єднання повної реалізації надмірних можливостей робітничо-селянських мас. У політичному – наявність відповідних нормативних актів, забезпечувала тотальний контроль з боку держави відносно членства, статутних положень та сфери діяльності існуючих організацій.

Право на об'єднання громадян (за більшовицькою термінологією – трудящих) у різного роду організації було дозволено в Конституції радянської України 1919 р., там вказувалось, що «з метою забезпечення за трудящими дійсної свободи спілок, УСРР, зламавши економічну і політичну владу експлуататорів, надає робітникам та найбіднішим селянам можливість для їхнього тісного об'єднання» [1]. На XIII з'їзді РКП(б) у травні 1924 р. відмічалося, що «країна знаходиться у цілком новій смузі суспільного розвитку», що у зв'язку з цим «народився новий тип організації – добровільні організації, організації громадської ініціативи» [2]. Проте, якими були шляхи реалізації задекларованих політичних свобод, чи так і залишилися вони на папері спробуємо дослідити в даній публікації.

Мета публікації прослідкувати методи, засоби формування позитивного іміджу радянської системи державного управління на міжнародній арені. З'ясувати, як радянський соціум ідентифікував себе з загальнолюдськими цінностями, якими були механізми реалізації радянського громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія питання різноманітна, але практично не містить узагальнюючих досліджень за напрямками діяльності громадських організацій. Після проголошення Україною незалежності кількість праць, в яких дослідники торкалися проблем соціальних та громадсько-політичних процесів в УСРР, зростає. Значний доробок у дослідженні даного питання належить В. Даниленку, Г. Касьянову, С. Кульчицькому. У своїй спільній праці «Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки» вони приходять до висновку, що запровадження тотального контролю держави спричинило прихід до влади й існування суспільних структур, зацікавлених у соціальній та ідеологічній одноманітності [3]. Автори також підкреслюють, що постійно втручаючись у громадське життя інтелігенції,